

HOOFDSTUK IV.

Het wezen der proletarische machtsovername en de ondergang der bureaucratische machtsuitoefening.

De overgang van de feodale beheersing van het maatschappelijk leven naar de kapitalistische orde was, zoals we aangetoond hebben, geen plotselinge. Het was een lang proces. Tot zijn verduidelijking bedienden we ons van het militaire beeld van een stellingsoorlog, waarin de opkomende burgerlijke klasse, de nieuwe stand der kooplieden en reders, met het wapen der kapitalistische warenproductie de economie van het feodalisme en zijn politieke macht, het patriarchale absolutisme, meer en meer terugdrong. De burgerlijke klasse bracht daarbij het middeleeuwse handwerk en zijn gildenorganisatie tot ondergang. Het leven der maatschappij in al zijn uitingen werd ondergeschikt gemaakt aan de kapitalistische warenproductie en haar eigendomsbegrippen.

Deze ontwikkeling voltrok zich in het verloop van honderden jaren, in haar aanvang nauwelijks bemerkt door de tijdgenoten. Haar begin was een, bij gelegenheid, en nog onregelmatig ingrijpen van buitenstaanders in de productie. De internationale handel, welks ontstaan en ontstaansredenen wij eveneens aangetoond hebben, de warenruil en het verkeer te land en vooral ter zee, hadden de rijkdommen opgebracht, die langzamerhand in de vorm van kapitaal de schatkamers en schatkisten verlieten, om productiemiddelen en arbeidskracht te kopen en op deze wijze een nieuwe productiemethode in het leven te roepen. Aard en omvang van deze productie, die langzamerhand groeide tot de overheersende goederenproductie, konden de boeien der middeleeuwse standen- en gildenstructuur niet langer verdragen. Deze productie verkreeg haar vrijheid van uitbuiting in het eerst op de traditionele manier der toenmalige tijd; in de vorm van privileges, die de staat de stedelijke manufactuur, de handel en het verkeer verleende. Hij verleende deze privileges als **standen-privileges**. Want de toenmalige maatschappij dacht in standen, in standen-rechten en standen-plichten. Haar rechts- en eigendomsbegrip, kortom haar machtsbegrip, berustte op feodale voorstellingen. Rechten betekenden aandeel in standen-voorrechten. Macht betekende standenmacht en onderwerping betekende de verhouding van den onderdaan tot den almachtigen, van god gegeven vorst en zijn leenmannen.

Zo was de jonge bourgeoisie vanuit het oogpunt der toenmalige maatschappij ook een stand. Maar deze nieuwe stand bezat geen feodaal eigendom aan grond en vooral geen eigendom aan mensen. In de manufactuurs van het jonge kapitalisme, in de nieuwe werkplaatsen der weverijen, en spinnerijen, in de werkplaatsen voor de wagenbouw en in de porceleinmanufactuurs, werkten geen lijfeigenen. „Vrije” arbeiders, in altijd groter aantal, werden hier tewerkgesteld, in de werkplaats zelf of in thuiswerk: Op de kantoren der fabrieksheren werd het product der „vrije” arbeid volgens de boekhoudmethoden ener nieuwe productiewijze geregistreerd en

de massa van het product vanuit het enig gezichtspunt der rentabiliteit van het geïnvesteerde kapitaal beschouwd. De koopheer verscheen niet in de hutten van zijn arbeiders om zich naar het voorbeeld der landheren, van de lichamelijke bekoorlijkheden der dochters te overtuigen en naar feodaal gebruik op het „*ius primae noctus*”, het recht van de eerste nacht, aanspraak te maken. Hij kon zijn arbeiders niet aan de speeltafel verspelen, en het slechts in zeldzame gevallen wagen, door lijfstraffen aan zijn ontevredenheid uitdrukking te geven. De kapitalistische warenproductie kent twee productiefactoren: productiemiddelen en „vrije” arbeid.

De nieuwe stand was geen stand, want het ging hem niet om een aandeel in standenvoorrechten, hoezeer hij ook zijn eerste aanspraken met de argumenten van een „stand” trachtte te verwezenlijken. Hij droeg alle wezenstrekken van een nieuwe heersende, **alleenheersende** klasse, hij moest en wilde alle macht veroveren.

Zo ontstond uit de nieuwe productiemethode niet slechts de klasse der kapitalisten, niets slechts een volkomen nieuw begrip van recht en macht en eigendom, maar vooral ook een nieuwe, uitgebuite klasse, de klasse van het proletariaat. De arbeidersklasse maakte het leven van deze maatschappij mogelijk, omdat ze als bezitloze klasse onderworpen was aan de dwang, haar „vrije” arbeidskracht te verkopen, daar ze anders niet leven kan. En de kapitalisten kunnen zonder deze arbeidersklasse niet leven, en zouden toch tegen het doel van hun productiemethode handelen, wanneer zij de arbeidersklasse meer dan het voor het leven absoluut noodzakelijke zouden toestaan.

In de ontplooiing der kapitalistische productiewijze, in het eeuwenlange verloop der burgerlijke offensieven tegen feodalisme en absolutisme, ontstonden niet slechts nieuwe grondbegrippen van eigendom en macht, de eigendoms- en machtsbegrippen der warenproductie. Er ontstond een geheel nieuwe filosofie, er ontstond de geestes- en natuurwetenschap der bourgeoisie: Warenproductie en warenhandel berusten niet op het feodale recht op de arbeid en de diensten van lijfeigen boeren. Zij berusten op de overeenkomst van „vrije” contractanten, op de arbeidsovereenkomst tussen kapitalisten en arbeiders, op de verdragen tussen de kapitalisten onder elkander en op de loyaliteit der contractanten. De gehele denkwijze der nieuwe burgerlijke klasse wortelde in deze grondelementen van het maatschappelijk leven. Volgens deze denkwijze moest de gehele maatschappij haar orde volgens verdragen regelen, ja, men had zelfs de opvatting, dat zulk een maatschappijverdrag de natuurlijke, en daarom beste vorm van het samenleven zou zijn. Onder natuur verstond men het „vrije spel der krachten”, d.w.z. de vrije uitbuiting der productiemiddelen en van de arbeidskracht. „Vrijheid, gelijkheid, broederschap”, zijn de idealistische getuigenissen van deze klasse-philosophie, de filosofie van een klasse, wier productiewijze geen standenvoorrechten, geen absolutistische willekeur, geen gilde-exclusiviteit en geen lijfeigenschap verdragen kon. Macht en eigendom mochten alleen verleend worden door de beschikking over de productiemiddelen op kapitalistische grondslag, in de vooroordeellose vorm der warenproductie.

De „natuurlijke” wereld van zulk een maatschappij moest volkomen andere wetten volgen dan de ondergaande wereld van het feoda-

lisme. Haar privilege was alleen het bezit van het kapitaal. De zogenaamde natuur-philosophie, de economische opvatting van het physiocratische (natuurheerschappij) zijn de uitdrukking van een klasse-opvatting, die de ongeremde machtsuitoefening van het kapitaal als de enig mogelijke, de met de menselijke natuur overeenkomende orde van het maatschappelijk leven beschouwt.

Het proletariaat is niet slechts als klasse door de kapitalistische warenproductie in het leven geroepen, het is ook geestelijk het opvoedingsproduct van deze productie- en denkwijze. En het is tegelijkertijd als bezitloze massa in voortdurende strijd tegen de macht, waaraan het, als enige drager der waardescheppende arbeid, onderworpen is. Ook het proletariaat kon in de boeien der feodale orde niet leven. Zijn ontstaan als maatschappelijke klasse was onvermijdelijk verbonden met de ondergang van het feudalisme, met de ondergang van de standen-structuur en daardoor met de overwinning der bourgeoisie en haar productiewijze. Daarom streed het proletariaat op de barricades der burgerlijke revolutie, die vooral aan het einde der achttiende, en in de eerste helft van de negentiende eeuw, de lange stellingoorlog der bourgeoisie tegen het feudalisme, beëindigde. En daarom ontwikkelde het proletariaat als klasse ook een dubbel begrip van macht en van de strijd om de macht en niet het minst ook van de organisatie in deze strijd.

Inhoud en vorm van de proletarische klassenstrijd verraden in al hun uitingen deze tegenstelling, die voortgekomen is uit de historische afkomst der proletarische klasse en haar geestelijke opvoeding enerzijds, en uit eigen ervaringen anderzijds.

De jonge proletarische klasse beleefde het schouwspel der burgerlijke revolutie, waaraan zij actief deelnam. Zij beleefde de onthoofding van de absolute staat en de overwinning van de nieuwe staatsmacht, die op de vrijheden en rechten der kapitalistische warenproductie berust. Zij beleefde de triomf van een nieuw rechtsbegrip tegenover de feodale voorrechten en zij vond haar eigen plaats in deze nieuwe orde. De bourgeoisie oefende de nieuwe macht uit in de organen en door de organen van een staat, wiens wetgeving op de principes der burgerlijke vrijheid berustte. Wie macht wilde, moest invloed in deze staat verkrijgen, moest hem veroveren. Hij moest zijn organen beheersen, zijn parlementen en gemeenteraden, met de hulp van het stemrecht. En de strijd hiervoor moest gevoerd worden in de georganiseerde vorm der politieke partij, zoals ook het burgerdom ze bezat. Geen andere weg was denkbaar. Want het jonge proletariaat kon nog niet zien, dat de „natuurlijke” rechten der burgerlijke revolutie niet beantwoordde aan de menselijke natuur, maar slechts aan de natuur der kapitalistische productiewijze. In de revolutionaire strijd tegen het feudalisme en zijn enthousiasme moest ook in het proletariaat een voorstelling van macht en recht ontstaan, wier bron de vrijheidsstrijd der bourgeoisie tegen het feudalisme was.

Daarom bewoog zich de politieke strijd van het proletariaat naar inhoud en vorm in de banen der burgerlijke emancipatie. Tot op de huidige dag verbindt een groot deel der arbeidersklasse met het begrip klassenstrijd de voorstelling van het bereiken van de parlementsmeerderheid, met het begrip klassenstrijd-organisatie de voorstelling van de partij naar burgerlijk voorbeeld en van de vakver-

eniging als verdragspartner der werkgevers en hun bonden. En vooral leeft in het proletariaat de voorstelling, dat de regeling van menselijke verhoudingen uitsluitend in de organisatievorm van de staat mogelijk is, en dat de verandering in goede richting van deze verhoudingen, afhangt van de verovering van de staat. Niet slechts de begrippen staat en macht zijn historisch-gebonden voorstellingen. Ook de verhouding der mensen tegenover deze begrippen is historisch gebonden. beperkt door de grenzen, die aan de denkcapaciteit der maatschappijleden historisch gesteld wordt. De opvatting der wetmatige opvolging, der legitieme machtsovername, die wij reeds probeerden bloot te leggen, overwoekerde de gehele voorstellingswereld van de moderne maatschappij, dus ook die van het proletariaat.

Niet slechts de weg tot de macht ging naar de opvatting der jonge arbeiders-beweging over de „democratische” verovering van de staat. Niet slechts was hun gehele denken gevangen (en bleef in grote mate tot op heden gevangen) in de boeien van het burgerlijk machtsbegrip. Ook de vorm der eigen klassenstrijd-organisatie draagt alle kenmerken van burgerlijke voorstellingen. Binnen de arbeidersbeweging voltrok zich dezelfde arbeidsverdeling, die de moderne maatschappij karakteriseert. Partijen en vakbonden dezer periode der arbeidersbeweging konden geen andere opbouw kennen dan die van overdracht der macht en haar uitoefening aan een bureaucratisch apparaat. Dit apparaat bezit alle organisatorische eigenschappen van burgerlijke organen, maar het is ook in zijn wezen met het bestaan van de kapitalistische staat onverbrekkelijk verbonden. Het staat in dienst van de verovering van de staat, dus van het veroveren van de macht, met het historisch begrip van een op uitbuiting berustende maatschappij.

Zodra deze organisaties van het proletariaat het einddoel van hun wensen, namelijk, het algemene kiesrecht voor de parlementen, sociale verzekeringen en dergelijke, bereikt hadden, moest de neergang der arbeidersbeweging intreden, tenminste van deze soort arbeidersbeweging. Het moest duidelijk worden, dat deze arbeidersbeweging in dezelfde gedachtenwereld wortelde, waarin de burgerlijke voorstellingen van macht gevormd waren.

Wij zeiden reeds, dat de arbeidersklasse twee verschillende begrippen van macht en machtsovername ontwikkelde. En ook dit was onvermijdelijk. Want de arbeidersklasse is niet alleen het product der kapitalistische productiewijze. Zij is tengevolge van haar positie in de kapitalistische productie ook de doodsvijand van het kapitalisme. Het kapitalisme heeft het proletariaat geschapen, kan erzonder niet leven en moet er toch aan tegrond gaan. Het proletariaat zou zonder kapitalisme nooit tot leven gewekt zijn en kan toch onder het kapitalisme niet leven. Het proletariaat heeft actief deelgenomen aan de revolutionaire overwinning op het feudalisme door de kapitalistisch producerende bourgeoisie. Het proletariaat heeft onder de leuze: „vrijheid, gelijkheid en broederschap” voor de overwinning van een op onvrijheid, ongelijkheid en niet-broederschap berustende orde gestreden, die slechts twee vrijheden kent: de vrijheid van kapitalistische uitbuiting en de vrijheid om te verhongeren.

Hetzelfde historische proces, dezelfde veranderingen in het funda-

mentele proces der maatschappij, die het kapitalistische machtsbegrip tot maatschappelijke overtuiging aller klassen verheven en daarmee ook inhoud en vormen der jonge arbeidersbeweging bepaald hebben, hebben - in onoverbrugbare tegenstelling hiermee - ook een *tegenovergestelde* voorstelling van macht, een tegenovergestelde voorstelling van maatschappelijke organisatie wakkergeroepen. Deze tegengestelde voorstellingen worden, zoals niet anders te verwachten is, in het begin slechts door weinigen gedragen, zij behoeven voor hun ontwikkeling nieuwe ervaringen. Eerst de ontplooiing der kapitalistische productiewijze zelf tot haar moderne hoogte, eerst de nederlaag der door burgerlijke voorstellingen geleide arbeidersbeweging, kunnen deze tweede opvatting helpen baanbreken.

In tegenstelling tot de bourgeoisie, die als bezittende „stand” de oorlog aan de feodale maatschappij verklaarde, die als een minderheid alle macht voor zich opeiste, is het proletariaat niet slechts bezitloos, maar ook verreweg de grootste bevolkingsgroep. In tegenstelling tot de bourgeoisie, wier leven en macht op de uitbuiting van anderer arbeidskracht berusten, is het proletariaat de klasse, die zonder eigen arbeid niet leven kan. In tegenstelling tot de bourgeoisie, wier machtsbegrip berust op de vrijheid van kapitalistische beschikking over productiemiddelen en arbeid, op de beheersing der gehele maatschappij door de belangen van een minderheid, kan de macht van het proletariaat slechts berusten op de vrije en gelijke beschikking der arbeidenden over hun arbeidsproducten. In tegenstelling tot de bourgeoisie, die als minderheid voor de instandhouding van haar macht de staatsorganisatie en een bureaucratisch apparaat nodig heeft, kan de arbeidersmacht slechts berusten op de eigen, dus onbureaucratische organisatie van alle - door hun productieve arbeid voor het leven der maatschappij - verantwoordelijken.

Deze tegenstellingen kwamen reeds in de eerste tientallen jaren der arbeidersbeweging in talrijke publicaties tot uitdrukking. Zij waren er destijds ver van verwijderd, zich bij de massa's door te zetten en daardoor tot materiële macht te worden. De ontwikkeling van het kapitalisme zelf naar zijn - tot nu toe hoogste fase, die van monopoliekapitalisme en imperialisme - was nodig, om in de praktijk en theorie van de klassenstrijd deze tweede, onburgerlijke voorstelling der machtsverovering te doen baanbreken.

Het behoeft geen bijzondere verklaring, waarom in het tijdperk der vrije concurrentie het kapitalisme zijn macht in de vorm der zogenaamde democratiën uitoefende. En zonder moeite is het antwoord op de vraag te vinden, waarom deze zogenaamde democratie in dezelfde mate terzijde wordt geschoven, als de vrije concurrentie door het monopoliekapitalisme verdrongen wordt. Met de samenvatting in grote concerns van vroeger zelfstandige, middel- en kleinere ondernemingen, met de concentratie der productie en der beschikkingsmacht in altijd minder handen, voltrekt zich ook het proces der politieke concentratie der bourgeoisie. Het kapitaal vond zijn tot dusver hoogstontwikkelde bedrijfsvorm in de directe uitbuiting der productiemiddelen en arbeid, door de staat. En zo concentreerde het kapitaal ook zijn politieke organisatie in één, of in enige partijen en bonden.

De geweldige ontplooiing der productiekrachten en de daarmee

eveneens geweldig gegroeide moeilijkheden en crises van het kapitalisme, hebben tot economische concentratie, tot fascistische en neo-fascistische organisatie der maatschappij en tot imperialistische onderwerping der aarde geleid.

In deze ontwikkelingsperiode kwamen, zoals te begrijpen is, ook de zwaarste nederlagen van de arbeidersklasse voor. De regels van het kapitalistische politieke spel konden niet langer in acht genomen worden, en in een gefasciseerde of zich fasciserende maatschappij moeten de illusies van een arbeidersbeweging, die uitgetrokken is tot een democratische verovering van de staat, verdwijnen. Dit wil niet zeggen, dat de oude voorstellingen in de arbeiders niet nog steeds kunstmatig gevoed worden. In geen geval! De arbeidersklasse is nog niet ontwaakt tot het volle bewustzijn van haar eigen machtsstrijd.

Maar in alle grote conflicten der laatste decennia, aan het einde der eerste wereldoorlog en in de jaren direct vóór de tweede wereldoorlog, openbaarde zich duidelijk, dat in de arbeidersklasse zelf de genoemde tweede revolutionaire, proletarische voorstelling van macht aan het ontstaan is. Zij vindt haar voedingsbodem in de ervaring van de klassenstrijd.

De aanwending van de staatsorganisatie voor de kapitalistische uitbuiting der productiemiddelen en arbeid, de afhankelijkheid der massa's van de onbestreden beschikkingsmacht over alle levensmiddelen, de door de bourgeoisie zelf altijd verder doorgevoerde opheffing der zogenaamd democratische instellingen, de massale vernietiging van mensen en producten door de imperialistische oorlog, al deze ervaringen bewijzen, belangrijke factoren voor de proletarische machtsverovering te zijn. Want ze bewijzen het proletariaat dagelijks opnieuw, dat machtsverschuiving in de staat niets veranderen kan aan het karakter dezer maatschappij orde. Welke partij ook de regering vormt, zij moet regeren *tegen* de mensen, *voor* het kapitaal en *door* een bureaucratie.

Daarom hebben de arbeiders altijd weer getracht, door hun eigen organen de bedrijven als de grondslag der maatschappelijke macht, in handen te krijgen. Daarom hebben ze altijd weer gepoogd een samenleving te scheppen, die op de arbeidersdemocratie in de bedrijven berust. Het is hun nog in geen enkel geval gelukt en kon ook nog niet gelukken, omdat het nog dieper-grijpende ervaringen, nog verderreikende opheldering behoeft, om de voorstelling van arbeidersmacht vrij te maken van genoemde, eerste, traditionele, legitimistische machtsvoorstelling.

De arbeidersklasse kan dit tweede, proletarische machtsbegrip niet omvatten, ze kan niet tot werkelijk klassebewustzijn komen, als er niet een volkomen omkeer in haar denken plaatsvindt. Het betekent inderdaad een volkomen ommekeer, als de arbeidersklasse niet meer in de staat de enige vorm van maatschappelijke organisatie zien zal, als zij niet in de partij van de oude soort het apparaat der machtsverovering en der machtsuitoefening zien zal, als zij zich zelf als de verantwoordelijke klasse voor de toekomst van de gehele menselijke maatschappij beschouwen zal. De arbeidersklasse heeft van de bourgeoisie geleerd, dat mannen de geschiedenis maken. Nu moet ze begrijpen, dat het om de mensen, en slechts om de mensen gaat; dat de staat niet alleen niet eeuwig is, maar het

zeer aan tijd gebonden instrument der meest meedogenloze onderdrukking der maatschappijmeerderheid.

Hier gaat het inderdaad om een volkomen revolutie in het denken.

En om haar teweeg te brengen, is de samenvatting van alle ervaringen, alle inzichten en kennis waarover de arbeiders beschikken, nodig. Er is nodig een verbreiding dezer kennis en inzichten: het dagelijks onderzoek van alle problemen van het arbeidersleven. Voor deze arbeid, die voor de voorbereiding der arbeidersklasse tot de overname van de macht, voor de bespoediging van de machtsstrijd en machtsverovering door de arbeidersklasse onontbeerlijk is, is de partij nodig. Dat is een geheel andere partij, dan die der burgerlijke maatschappij. Zij neemt zelf in geen enkele vorm aan de macht deel. De inhoud en doelstelling van haar werkzaamheden zijn juist, de arbeidersklasse duidelijk te maken, dat **slechts de gehele klasse** door het overnemen der productie een nieuwe maatschappelijke orde stichten kan. Men kan deze communistische partij van het proletariaat in geen enkel opzicht vergelijken met de traditionele partijen. Men kan niet zeggen, dat haar positie en taak groter of kleiner is. Zij is geheel anders, evenals het nieuwe machtsbegrip, dat ze propageert. Haar ontbreken alle eigenschappen der bureaucratie, alle eigenschappen voor eigen machtuitoefening of medeuitoefening van macht.

Zo is de proletarische machtsovername noch de overname der staatsregering door een „arbeiders-partij”, noch de intrede van een dergelijke partij in een staatsregering. Zo heeft arbeidersmacht niets te maken met de verscherping der kapitalistische uitbuiting door staats-bedrijfsleiding of dergelijke. Zo is de staat als zodanig volkomen wezensvreemd aan de arbeidersmacht, zo dragen de organisatievormen der arbeidersmacht geen der kenmerken van machtsuitoefening door de staat.

Proletarische machtsovername betekent de overname van alle productiemiddelen door de producenten. Zij betekent daarom de vereniging van alle openbare functies in handen van de producenten, en zij betekent daarom ook de ondergang der bureaucratische machtsuitoefening.

Bij de historische beschouwing van het machtsbegrip, is ons het verband tussen het bezit der productiemiddelen en het zelfwerken opgevallen. Hier kwamen wij tot de conclusie, dat in dezelfde mate waarin de eigenaars der productiemiddelen zich van het zelfwerken verwijderden, d.w.z. zich bedienden van anderer arbeidskracht zich met de economische uitbuiting eveneens het politieke onderdrukkingsapparaat ontwikkelde. Zo berustten maatschappij en staat der Antieken op de slavenarbeid, zo leefde de minderheid van bezitters, van de scheppingskracht der onvrije meerderheid in een staatsorde, wier wezen en machtsverhoudingen met deze verhouding overeenkwamen: Zo ging de wereld der Antieken tegronde aan de machtsverhouding, waarop ze eerst berust had. Zij vond haar historisch einde aan de grens, die de slavenarbeid gesteld was. Haar heersende klasse van parasieten ging onder, evenals de door haar beheerste orde, toen haar macht over de slaven en hun arbeid brak.

En ook de staat der Middeleeuwen, de standen machtsverhouding, berustte op hetzelfde slijtingsproces van een maatschappelijke ver-

deling der arbeid, waarin een minderheid van bezitters en haar machtsorganen gedragen en — vooral — gevoed werden door een machteloze massa van lijfeigen boeren. Ook hier het proces der verwijdering der bezittende minderheid van het zelfwerken.

En ook met het ontstaan van de moderne staat en zijn machtsbegrip is het hetzelfde geval. Ook hier is de organisatie der macht, de staat, het onvermijdelijke gevolg der uitbuiting van de productiemiddelen door anderer arbeidskracht. Ook hier ontwikkelt een minderheidsklasse een maatschappelijke orde, waarin ze gedragen en gevoed wordt door de arbeid van de overwegende maatschappijmeerderheid, die, bezitloos als ze is, met haar arbeid — de enige bron van waardeschepping — niet alleen zichzelf, maar de gehele maatschappij in het leven moet houden. Deze meerderheid draagt op haar schouders het altijd geweldiger bestuursapparaat, de bureaucratie.

Aan de maatschappelijke betekenis van de staat en zijn bureaucratie als machtsorganen der heersende klasse bestond van begin af geen twijfel. Maar de uiterlijk neutraliserende vorm der burgerlijke democratie en de in haar heersende denkwijze konden het proletariaat nog versluiëren, dat de staat afhankelijk was van de verdeling der maatschappij in klassen. Er kon, er moest zelfs in het tijdperk van de vrije concurrentie, bij de meerderheid ook van de uitbuiting, nog de overtuiging ontstaan en zich hardnekkig handhaven, dat de staat en zijn macht ook openstonden voor de arbeidersklasse en, dat ze „neutraal” in hun wezen, met de hulp van het stembiljet te veroveren zijn.

Deze „democratische”, deze formeel-juridische opvatting van de staat en zijn macht, kunstmatig bevorderd door alle opvoedingsinstituten en ontwikkelingsinstellingen van de moderne staat, moesten in steeds heftiger tegenstelling tot de werkelijkheid komen, hoe duidelijker het klassenkarakter van de staat werd. De staat werd in het monopoliekapitalisme de hoogstontwikkelde bedrijfsvorm van kapitalistische uitbuiting. Met de ondergang der vrije concurrentie en der middel- en kleiner bedrijfsvorm van het kapitalisme, verdwijnt de gestalte van de persoonlijk verantwoordelijke eigenaar. Meer en meer overheerst de bedrijfsorganisatie van anonyme maatschappijen. Er ontwikkelen zich alle vormen van monopolistische uitbuiting tot altijd groter omvang, hoe geweldiger de productiekraft van de maatschappij wordt. Tienduizenden, ja, honderdduizenden arbeiders worden samengevat in de werkplaatsen van trusts, kartels en syndicaten, die bureaucratisch beheerd en geleid, alle elementen der persoonlijke verantwoordelijkheid tot de geringste afmeting terugbrengen. De anonimiteit der verantwoordelijkheid bereikt de hoogste graad der volmaaktheid, die tot nu mogelijk is. De bedekte, indirecte hantering van de staat en zijn organen in het belang van de uitbuiting der meerderheid der maatschappij door de parasiterende minderheid, maakt plaats voor de directe, onbedekte, „ondemocratische” autoritaire, fascistische uitoefening der beschikkingsmacht over leven en levensmiddelen, over alle middelen der productie en der arbeid door de staat, in zijn naam.

Hier kan geen twijfel meer bestaan. Hier strijdt de bezittende minderheid met alle middelen der totale uitbuiting en totale oorlog, om haar voortbestaan: Hier bereikt de bureaucratische machts-

uitoefening haar hoogste volmaaktheid. En hier wordt de vergroting der productiekrachten tot volkomen zinloosheid. Want de arbeidskracht, die in dienst staat van het behoud der maatschappij, die gedwongen is, het werkloze bestaan der heersende klasse en haar bureaucratisch machtsapparaat mogelijk te maken en zichzelf daarbij te reproducieren, wordt meer en meer voor de vervaardiging van levenvernietigende producten gebruikt. Een altijd groter deel der arbeidersklasse en der overige werkende lagen der bevolking werkt niet meer voor de fabricage van levensmiddelen. Het staat in dienst der productie van vernietigingsmiddelen, het vernielt de levensgrondslag van deze maatschappij, doordat het de instandhouding der kapitalistische orde en zijn machtsorganisatie dient.

Weer voltrekt zich in de geschiedenis een proces, waarin een heersend systeem aan zichzelf tegronde gaat. De arbeidersklasse en met haar alle bezitloze lagen der maatschappij staan ieder moment van hun leven aan de dreiging van de ondergang bloot, aan de dreiging van volkomen barbaarsheid, van een modern kannibalisme, wiens leuze het beroemde parool: „kanonnen inplaats van boter” is. In de arbeidersklasse leven nog de voorstellingen van het traditionele machtsbegrip. Maar onder de ineenstorting, in de totale waanzin van de kapitalistische zelfvernietiging en in de school der moderne bedrijfsorganisatie, krijgt het revolutionaire, het proletarische machtsbegrip, inhoud en vorm van het politieke strijd-program. Dit program luidt: Alle macht aan de producenten, alle macht daarom aan de meerderheid in de maatschappij. En dit program, dat voor het eerst in de geschiedenis het eigendom aan productiemiddelen opeist voor de werkenden, wil ook alle machtsuitoefening, alle machtsorganen in handen van de arbeidenden verenigen. Dit program betekent de volkomen opheffing van bureaucratisch beheer en machtsuitoefening, het betekent de opheffing van alle maatschappelijke voorwaarden, waarop de staat berust. Dit program betekent de maatschappelijke orde, waarin de organisatie van het leven met de belangen en de direct uitgesproken wil der producenten overeenstemt. Het is een orde, waarvan de materiële grondslag is, de planmatige leiding der goederenproductie met het doel: bevrediging van maatschappelijke behoeften.

De proletarische machtsovername is niet de „legitieme” voortzetting van het verleden. Zij is de sociale revolutie, het grijpen van de macht door de producenten zelf. Zij is het geboorteuur van een nieuwe maatschappelijke organisatie, zonder staat en zonder bureaucratie.

HOOFDSTUK V.

De grondslagen der on-bureaucratische machtsuitoefening, in 't bijzonder de vereniging van wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht in handen der producenten. De organisatie der productie, der distributie en van het beheer.

We hebben in het voorafgaande getracht, het verband tussen de macht der maatschappelijke minderheid en de bureaucratische organisatie der machtsuitoefening, te begrijpen. Nu we ons meer bezig zullen houden met de grondslagen der niet-bureaucratische machtsuitoefening, mogen we over ontstaan en wezen van het bureaucratisme geen twijfel laten bestaan. Zoals altijd, heeft ook in dit geval de taal zelf de uitdrukking geaccentueerd. In de dagelijkse aanwending van de taal worden we ons dit niet altijd bewust. Wat betekent eigenlijk bureaucratie of bureaucratisme?

Het woord zelf daagde in het taalgebruik op, toen het moderne beambtendom een zekere hoogte van ontwikkeling bereikt had. In het woord „bureaucratie” ligt de critiek der tijdgenoten, de ergerenis over de machtsbevoegdheden van het bestuursapparaat. Taalkundig verklaard, betekent „bureaucratie” de heerschappij, de macht van het bureau, de ambtenaren-kanselarij. „Bureaucratisme” wil dus een maatschappelijke toestand aanduiden, die door het beambtendom en zijn machtsbevoegdheden gekenschetst is. Deze taalkundige verklaring van het woord kan, zoals zo dikwijls, aan de maatschappelijke verklaring van het begrip dienstig zijn.

Wij herinneren ons datgene, wat we over het ontstaan van het beambtendom gezegd hebben. Het kapitalistisch beheer had een met haar karakter overeenstemmend apparaat nodig. Rechtspraak en uitvoerende macht konden niet langer „huishoud-kwesties” van den soeverein blijven, evenmin als de wetgeving aan de wil, of zelfs aan de willekeur van den vorst verder overgelaten kon worden. De kapitalistische warenproductie eiste, „persoonlijk onafhankelijke” organen, zij eiste rechtszekerheid en bestendigheid voor alle verdragsverhoudingen. Zij eiste daarom ook het waarnemen van haar belangen in de passende, zakelijke vorm door, wat gezindheid betreft, aangewezen machtsorganen, door ambtenaren. In een maatschappelijke orde, die beheerst wordt door de belangen der warenproductie, is geen ruimte voor persoonlijke willekeur der machtsorganen, is geen ruimte voor al te veel persoonlijke mening en luim. Zakelijk, „zonder aanzien des persoons”, zelfs zonder in het minst rekening te houden met de mensen, moet het beheer van een maatschappij zijn, welke gehele scheppingskracht de fabricage van waren, en niet van nuttige goederen, dient.

Dat de waar buitendien ook een nuttig product is, laat het kapitalisme onverschillig. Het is zijn lot, en in de grond zijn noodlot. Maar het doel van kapitalistische productie is de vervaardiging van waren, van waarde dragers, van winst.

In deze zakelijke atmosfeer gaat het niet meer om mensen. Hun

lot krijgt het karakter van acten, hun behoeften en hun honger worden tot inhoud van statistieken en loonlijsten, hun levensmid- delen de papieren uitdrukking van bankbiljetten en koopbriefjes. En tussen de mensen en de macht, die hun leven bestuurt, staat de openbare orde in mensengestalte, staat de bureaucratie. Ook de bureaucraten zijn mensen. Maar in de uitoefening van hun beroep hebben hun menselijke neigingen en antipathieën te zwijgen. Voor de grote massa der ambtenaren is het leven duidelijk uitgestippeld. Zoveel beroepsopleiding, zoveel salaris, zoveel dienstjaren, zoveel pensioen. Het kapitalisme heeft altijd getracht, zijn ambtenaren- corps voor schokken te bewaren, den ambtenaar te laten verge- ten, dat hij evengoed uit vlees en bloed bestaat als de mensen, die hij te beheren, te regeren en te berechten heeft. Niet altijd blijven de ambtenaren tegen schokken beveiligd, niet altijd verloopt hun leven zonder stoornis achter de muren van hun acten. De schokken van het systeem zelf, het in gevaar komen van zijn levensgrondslag, gaan aan het leven van het beambtendom niet altijd onbemerkt voorbij. Hun „welverdiende” rechtszekerheid blijkt dikwijls bedrie- gelijk te zijn. Hun verschijning en hun levenswijze beginnen het stempel van proletarische onzekerheid te dragen. Maar zo lang mogelijk worden ze voor de uiterste consequenties bewaard, en in hun aan orde gewende hersenen blijft het bewustzijn van hun over- heids-bevoegdheden en hun verbondenheid met de heersende klas- se taai behouden. Ook het meest omkoopbare beambtendom blijft onomkoopbaar tegenover de noden der onderdrukte klasse. Ook in den ambtenaar, die als mens dezelfde nood verdragen en met de noodlijdenden meevoelen moet, leeft het bewustzijn der maat- schappelijke orde, die hij zakelijk te dienen heeft. Zo vinden ook tijdens de oorlg de „vreemde heersers” in het beambtendom van het bezette land meest volgzame medewerkers; zelfs wanneer de meer- derheid der beambten uit aan hen vijandelijk gezinde personen be- staat. De bureaucratie heeft geen macht van zichzelf. Ze heeft ze ont- vangen van de heersende klasse, waarmee ze in afhankelijkheid en - in hogere functies - ook in afkomst, verbonden is. Het bureaucratisch apparaat kan, zoals wij reeds zagen, in dezelfde mate, waarmee zijn omvang en zijn gewicht toenemen, zelf machtsbron worden. Maar het kan nooit de grenzen overschrijden, die het door de maatschappelijke orde, de kapitalistische beschikkingsmacht over productiemiddelen en arbeid, gesteld zijn. De ontbinding der bureau- cratie is een begeleidend verschijnsel van de ondergaande maat- schappij-orde, zij kan het einde van het kapitalisme niet overleven. De bureaucratie is niet slechts een product van de beheersing der maatschappij door een minderheid, ook haar interne organisatie, de technische scheiding van haar bevoegdheden, de verzelfstandiging van het ambt van rechter en der uitvoerende macht en de losma- king van beide functies van de wetgeving, zijn producten van de kapitalistische ontwikkeling. Ook in dit verband kunnen we op ons historisch overzicht wijzen en samenvattend onderstrepen, dat zowel het bestaan der bureaucratie als ook het wezen en de vorm van haar functies onlosmakelijk verbonden zijn met de beheersing van het maatschappelijk leven door een parasitaire minderheid. Evenals deze parasitaire minderheid wordt zij, hoewel ze even- eens geen werkzaam aandeel in de maatschappelijke productie heeft,

door de overwegende meerderheid van de maatschappij gevoed. Haar bestaan als apparaat, dat voor het kapitalisme onontbeerlijk is en slechts in de beschikkingsmacht van een minderheid over de meerderheid zijn levensgrondslag vindt, eindigt met de machts- overname door de maatschappij-meerderheid, door de producenten. De grondslag der bureaucratische machtsuitoefening was de onderwerping van de maatschappij aan een bezittende minderheid. De grondslag der onbureaucratische machtsuitoefening is de eigen heerschappij van alle producenten. De grondslag der bureaucrati- sche machtsuitoefening was de beheersing van de mensen door de productie. De grondslag der onbureaucratische machtsuitoefening is de beheersing der productie door de mensen.

In de oude structuur hebben de mensen geen invloed op de benoe- ming van rechters en beambten. Of men rechter of ambtenaar wor- den kan, wordt beslist door de hoeveelheid geld en tijd die men ter beschikking heeft om door studie en examens de bevoegdheid tot uitoefening der rechtsspraak of van het ambtenarenberoep te verwerven. Ook de onbureaucratische machtsuitoefening, en juist zij, verlangt een orde der maatschappelijke verhoudingen, zij ver- langt de beslechting van conflicten en meningsverschillen, zij ver- langt de technische en organisatorische bewerking van productie- en distributieplannen door hiervoor geschikte en geschoolde ar- beiders. Maar de belangen, waardoor ze beheerst wordt en die al haar leden hebben te dienen, staan in volkomen tegenstelling tot die van de tegenwoordige orde.

De vraag komt op, of het beeld van een onbureaucratische maat- schappij een fantasieproduct is, of dat het zich als het noodzakelijk resultaat der maatschappelijke ontwikkeling uitwijst. Is onze be- grijpelijke haat tegen de kapitaalsdictatuur en zijn bureaucratische machtsuitoefening, is onze wens naar een „gouden tijdperk” zonder dwang en onderdrukking slechts de vader van onze wensen? Vervallen we niet in de fout van die utopisten, de tot de burger- lijke gedachtenwereld behorende „socialisten”, als we de grond- slagen van een maatschappelijke orde schetsen, waaraan de orga- nisatievormen van de staat vreemd zijn? Met andere woorden: Be- staat er een historisch verband tussen de ontwikkeling tot nu toe, dat voor ons onderzoek te gebruiken was, en een toekomst, waarin de arbeidersklasse de principes van het communisme verwerkelij- ken wil? Is het communisme een utopistisch ideaal of een realiteit? Het gaat hier in geheel andere zin om de historische opvolging, om de „legitieme” voortzetting van het verleden. De bourgeoisie poog- de het revolutionaire karakter van haar machtsgreep te legitimeren. Zij probeerde, de onthoofding der vorsten, de ontroning der feo- dale en absolute heerschappijrechten, als een actie van wetmatige opvolging voor te stellen. Zij liet de vormen der overwonnen orde grotendeels bestaan en bediende zich van haar symbolen tot heili- ging der warenorde en van haar machts- en eigendomsbegrippen. Als bezittende klasse verloor de bourgeoisie met de verovering der macht het karakter van een revolutionaire klasse. Zij liquideerde haar revolutionaire voorvechters en zij stichtte haar eigen leven op de onderdrukking en uitbuiting der bevolkingsmeerderheid. Het ontstaan van haar maatschappelijke functie en productiewijze, in de schoot der overwonnen en tenslotte vernietigde feodale orde, was

in werkelijkheid het historisch verband met het verleden. Hierin ligt het wezen der historische „legitimiteit”, niet in de met juridische kunstgrepen geconstrueerde opvolging, niet in de instandhouding van feodale titels en symbolen. In de schoot der feodale orde waren de krachten der nieuwe, revolutionaire, burgerlijk-kapitalistische productiewijze gegroeid. Zij moesten zich doorzetten, onafhankelijk van de vraag van formele rechtsopvolging, onafhankelijk van de vraag van formele „legitimiteit”.

In de schoot der burgerlijk-kapitalistische orde ontstonden de krachten, ontstonden ook de techniek en zelfs reeds de vormen, die de nieuwe communistische wetten van het maatschappelijk leven niet slechts mogelijk maken, maar tot een onontkoombare dwang der geschiedenis maken, wil de mensheid niet in barbaarsheid ondergaan.

In de techniek en de vormen en in de ontwikkeling van de maatschappelijke productiekrachten kondigt zich reeds heden tussen de begrenzingen, die het huidig kapitalistisch systeem getrokken heeft, de toekomstige communistische maatschappij-orde als de enig mogelijke oplossing aan. Maar dit alleen zou niet voldoende zijn, want de ontplooiing der economische krachten hun techniek en hun organisatievormen zijn slechts de ene zijde van het fundamentele proces, zijn slechts voorwaarden voor de toekomstige ontwikkeling. Hun zin, hun betekenis als realiteit krijgt deze voorwaarde uit het gedrag der mensen, uit hun wil, die uit de afhankelijkheid der materiële verhoudingen en uit het verzet hiertegen geboren wordt. In het historisch verloop van onze tijd beleven we de geboorte-weeën van het komend communistisch leven. De mensen willen niet ondergaan. Met alle krachten, waarover ze beschikken, yerdedigen ze hun bestaan. De vormen van deze strijd wisselen. Hun methoden zijn afhankelijk van de verandering in de strijdvoorwaarden. Dikwijls staan ze nog onder de invloed van een burgerlijk machtsbegrip en voeren ze tot nederlagen. Maar al te duidelijk toonde zich in de laatste decennia, dat de bijzondere vormen van de proletarische massa-strijd hun stempel drukken op alle verzetsbewegingen van de maatschappij-meerderheid. Het gaat niet meer om de belangen van de arbeidersklasse alleen. De proletarische klassenstrijd draagt de verantwoordelijkheid voor de toekomst der bezitloze maatschappij-meerderheid, voor de beslissing tussen leven of ondergang. Het verzet en de komende stormloop tegen het kapitalisme vormen voor de eerste maal in de geschiedenis de strijd om de macht van de overweldigende meerderheid, om de overwinning over de uitbuitende en bezittende minderheid. De overwinning van de nieuwe macht, de overwinning van het communisme is voor het gehele mensengeslacht het gebod van zelfbehoud. En daarom, niet alleen door de economische en technische voorwaarden, maar ook en vooral door de steeds opnieuw ontbrandende massa-strijd tegen uitbuiting en ondergang, zien we reeds in deze maatschappij de kiemen der nieuwe maatschappij, zien we in het communisme een realiteit.

Wie naar de plaats zoekt, waar over het leven der maatschappij beslist wordt, moet niet in parlementen en dergelijke instituten zoeken. Daar valt geen beslissing. Het bestaan dezer instituten beantwoordt aan de formele legitimiteitsbehoefte en tegelijk aan

de wens, de massa der bevolking de illusie der „volksregering”, de illusie der democratische beïnvloeding der machtsuitoefening te geven. Op geheel andere plaatsen moeten we zoeken. In de kantoren der grote concerns, op de centrale commandoposten der monopolistisch geleide economie, der productieregeling en marktbeheersing moeten we zoeken. Daar valt de beslissing, daar wordt besloten over oorlog en vrede, daar wordt besloten, welke compensatie de arbeidskracht ontvangen zal, daar worden „plannen” ontworpen, of en in welke omvang de maatschappij levensmiddelen of granaten, burgerkleding of uniformen, woningen of barakken krijgen zal. In de laboratoria der centrale commandoposten werkt de wetenschap der heersende klasse aan de verbetering der moord-instrumenten, aan de vergroting of kunstmatige remming en beperking van de techniek en aan de samenstelling van de surrogaten voor levensmiddelen en kleding. Daar worden de mobilisatiebevelen uitgedeeld, die miljoenenlegers tot de arbeid en tot de oorlogvoering oproepen. Daar ontvangen de zgn. arbeidersvertegenwoordigers, de leiders der vakbonden van alle richtingen, de instructies voor de capitulatie der arbeidersklasse, de „collectieve contracten”.

En bij de uitvoering der genomen besluiten worden in de fabrieken en mijnen, in de barakkenkampen en kazernes, in de arbeiders- en militaire dienst van alle continenten, honderden miljoenen mannen en vrouwen bijeengebracht, om door hun arbeid de instandhouding der klassen-orde en hun eigen ondergang te dienen. Zij dragen op hun schouders het gigantisch gebouw der monopolistische productie-machine, in hun hoofden leeft de voorstelling van de techniek en organisatie dezer productie, en zij voelen de honger der onbevredigde behoeften. Allen geraken ze onder de beschikingsmacht der centrale commando's, allen, industrie- en landarbeiders, boeren en handwerkers, leraren en kunstenaars, geleerden en analphabeten, allen, zonder uitzondering. Hun arbeid is vermaatschappelijkt. Hun overtuigingen, die ze in hun vrije tijd hebben, zijn nog verschillend, het grootste deel denkt nog in de begrippen der burgerlijke wereld, wier schoolopleiding zij genoten. Maar in de machinehallen en op de exercitieterreinen, onder het gebrul der kanonnen en de donder van inslaande granaten en bommen, daar zijn ze één, daar voelen ze één haat en één verlangen, daar willen ze vrij zijn.

De heersende productiewijze heeft de menselijke arbeid vermaatschappelijkt, ze heeft de techniek, die een zegen en geen vloek behoeft te zijn, tot een productiefactor van de eerste rang verheven, ze heeft bij honderden miljoenen het dagelijks ondergaan van hetzelfde lot geschapen. Zo heeft ze in haar eigen schoot de kiemen van een nieuwe orde doen ontstaan.

Op dezelfde plaats waar het kapitalisme zijn beslissingen neemt, ligt de sleutel tot de arbeidersmacht. Op de plaatsen, waar de maatschappij werkt, liggen de grondslagen der onbureaucratische machtsuitoefening. Tot nu toe beheerst hier de productie de mensen. De machtsgreep van het proletariaat onderwerpt de productie aan de wil en aan de beslissing van de producerende en consumerende maatschappij-meerderheid.

De producenten nemen de leiding van hun bedrijven over, overal, niet slechts in de grote industrieën. Hun eerste stap is de vereni-

ging van alle hoofd- en handarbeiders der bedrijven tot één organisatiepunt. In grote bedrijven ontstaat hieruit de vorm der bedrijfsorganisatie. Bij kleinere en middelbedrijven ontstaat tegelijkertijd de in aanvang federatieve samensmelting van meerdere bedrijven tot bedrijfsgemeenschappen. Ieder bedrijf verkrijgt een gekozen leiding. Het stemrecht voor deze leiding is gelijk en direct.

De gekozen leidingen, de bedrijfs- of arbeidersraden, dragen tegenover de bedrijfsgenoten en naar buiten de verantwoording voor de leiding der bedrijven. Ze zijn ieder ogenblik afzetbaar door het meerderheidsbesluit der bedrijfsgenoten en ontvangen een vergoeding voor de uitoefening van hun werkzaamheid in de raad, die hun gewoon arbeidsloon niet teboven gaat.

Bedrijven van dezelfde productietak worden, met het oog op gezamenlijke regeling der grondstoffenaanschaffing, op vernieuwing en vergroting van het technisch apparaat, op productie en arbeidstijdregeling en de distributie der producten, federatief met elkaar verbonden. In dezelfde mate, waarin zich het gerevolutioneerde gebied uitbreidt, wordt uit deze federaties een centraal planbureau opgebouwd, waarin alle economische behoeften der productie en consumptie statistisch samengevat worden. De coördinatie van productie en consumptie geschiedt op grond van gemeenschappelijke besluiten der vertegenwoordigers der bedrijfsorganisaties en consumentengenootschappen. Met dit doel verenigt zich de bevolking naar hun woonplaatsen, respectievelijk buurten en consumentengenootschappen, die op het gebied van het levensmiddelengebruik in de ruimste zin van het woord de functies der bedrijfsorganisaties voltooien. De economische verzorging berust dus op de bedrijfsorganisaties als producenten en consumenten van bedrijfsmiddelen en op consumentengenootschappen als de organisaties der levensmiddelen-consumerende bevolking. Het centraal planbureau heeft geen centraal beschikkingsrecht, doch fungeert slechts — naar het voorbeeld van een centraal giro-kantoor — als verrekeningsinstituut tussen productie en consumptie.

Alle productie wordt in omvang bepaald door de, met hulp der bestaande techniek, te vervullen behoeften der consumenten. De wetenschappelijke ontwikkeling der techniek wordt op deze manier eveneens aan de wil der consumenten onderworpen. Van de beperkingen en remmen der winstrekening bevrijd, kunnen alle uitvindingen der wetenschap direct de overeenkomende vergrote behoeften der maatschappij dienen.

Ieder maatschappelijk-noodzakelijk werk draagt het karakter van productieve arbeid. De uitwerking van normen, die aan de maatschappelijke verzorging der behoeften onderworpen zullen zijn, de beslechting van geschillen en ook het voorkomen van maatschappij-schadelijke handelingen, en de onontbeerlijke arbeid voor de planmatige verzorging der behoeften, al deze werkzaamheden zijn productieve functies. Zij worden toevertrouwd aan geschikte en hiervoor geschoolde bedrijfs- en consumptiegenoten, die noch een extra vergoeding krijgen, noch uit hun bedrijf weggaan. Ook zij zijn door het besluit van hun bedrijfsgenoten ieder ogenblik afzetbaar. De materiaal-behoeften der wetgevende, administratieve en rechterlijke instellingen, die op den duur waarschijnlijk volkomen andere namen krijgen, worden naar het voorbeeld der bedrijfs-

organisaties geregeld. De in de burgerlijke maatschappij doorgevoerde splitsing der macht in wetgeving, rechtsspraak en uitvoerende macht is opgeheven, want de producenten zelf verenigen deze werkzaamheden, die zij door hun gekozen bedrijfsgenoten onbureaucratisch uitoefenen.

Een zo georganiseerde maatschappij moet een volkomen andere opvoedings-techniek hebben dan die der burgerlijke maatschappij. De school, zelf een productief bedrijf en haar leraren productieve arbeiders, bereidt de kinderen voor op het leven in een maatschappij van vrije en gelijke producenten. Zij ontwikkelt in hen, naast een bijzonder technisch vakweten, de bekwaamheid tot overname van iedere openbare functie. Een maatschappij zonder bureaucratie kent natuurlijk ook geen bijzondere ambtenarenscholing. Ieder kind wordt naar zijn bekwaamheden en aanleg voor een productief beroep opgeleid. De producenten en consumenten zelf beslissen over de duur en de aard der opleiding.

De politieke organisatie dezer onbureaucratische machtsuitoefening bestaat in de samenvatting der bedrijfsorganisaties, resp. hun raden tot centrale districts- en gebiedsraden. Ook voor de uitoefening van politieke functies gelden dezelfde onbureaucratische principes. Het ligt in het wezen der arbeidersmacht, dat ze geen grenzen kent, dat de tegenwoordige staatsgrenzen iedere betekenis verliezen. In alle gebieden, waarin de arbeidersklasse bedrijven overgenomen heeft, ontstaat de maatschappelijke en daarom ook politieke eenheid.

Het kapitalisme moet zich in zijn huidig stadium het centrale overzicht over productie en consumptie verschaffen. Het deed dit voor de verdediging van zijn bestaan. Het onderwierp daarbij de maatschappij-meerderheid aan de belangen ener kleine minderheid. Ook hier schiep het een techniek, die de onbureaucratische machtsuitoefening een uitmuntende mogelijkheid biedt. Met het tegenovergestelde doel heeft het een centraal overzicht nodig. Het kan de afzonderlijke bedrijven noch tijdens de revolutie, noch na haar succesvolle beëindiging isoleren. De steeds voortschrijdende ontwikkeling der productiekrachten en de daardoor steeds groeiende behoeften bepalen het centrale karakter der onbureaucratische orde. Maar het centrum van deze orde ligt in de organisatie der producenten, en het doel van deze centralisatie is de behoeftebevrediging.

Zulk een onbureaucratische maatschappij, de orde van vrije en gelijke producenten, stelt als voorwaarde mensen, wier gehele denkwijze tegenovergesteld is aan de gedachtenwereld der burgerlijke orde. Zij eist mensen, die communistisch zijn, omdat ze in zich de verantwoordelijkheid voor de maatschappij dragen. Dat betekent niet alleen het onverzoenlijk verzet tegen de kapitaalsdictatuur, dat betekent niet alleen de wil en de moed tot de revolutionaire verwerping hiervan. Het betekent vooral het bewustzijn, dat iedere orde van maatschappelijke verhoudingen, waarvoor het de moeite waard is te strijden, den mensen en hun welstand dienen moet. Het betekent verder het bewustzijn, dat de communisten als partij een dienende en geen heersende functie hebben, want het gaat niet om de partij en haar overwinning, maar om de overwinning der arbeidersklasse. Het betekent het bewustzijn, dat de verovering der macht door de arbeidersklasse de weg moet zijn naar een maat-

schappij, waaraan alle mensen met gelijke rechten kunnen deelnemen wanneer ze de maatschappij hun arbeid naar hun beste kunnen geven. Het betekent het bewustzijn, dat de arbeidersklasse als draagster der revolutie met het recht van de leiding, ook de verantwoordelijkheid voor de gehele maatschappij draagt.

Zulke mensen, die een dusdanige maatschappij opbouwen kunnen, kunnen onder de tegenstellingen der huidige orde slechts moeilijk en zelden ontstaan. In iedere arbeider is een stuk klasse- en gemeenschapsgevoel, een stuk solidariteit aanwezig. Maar in iedere arbeider leven ook de voorstellingen, die de heersende klasse in hem ontwikkelt. Onderworpenheid en hebzucht, afgunst en geestelijke blindheid, ook deze eigenschappen leven in het proletariaat. Daarom is de uitoefening der onbureaucratische macht, de communistische bevrijding der maatschappij, niet slechts een nieuwe regeling der verhoudingen van productie en consumptie, ze is in dezelfde mate de revolutie van het denken, de geestelijke emancipatie der maatschappij van het kapitalisme.

SLOTWOORD.

De maatschappij der Antieken ging tenonder door de slavenarbeid, waarop ze berust had. Haar macht vond haar einde daar, waar de grens gesteld was aan de beheersing der productiemiddelen met behulp van slavenwerk. En de slaven zelf vonden binnen de grenzen van de antieke wereld, die ze door hun arbeid in het leven hielden, binnen haar aardrijkskundige en technische begrenzing geen uitweg naar een nieuwe productiewijze. De ondergaande heersende klasse van slavenbezitters gaf den slaven de vrijheid, ten-einde zich en haar macht te redden. Het hielp niet. De vrijgelatenen wonnen met hun vrijheid geen nieuw maatschappelijk beginsel, waarop een nieuwe macht zich kon verheffen. Zij bleven slaven in hun vrijheid, d.w.z. zij werkten en dachten ook verder in de begrenzingen en begrippen van de slavenmaatschappij, waarin alle macht berustte op de beschikking over slavenhanden. De vrijlating der slaven was de zelfmoord der Antieken uit angst voor de dood.

Anders in de feodale maatschappij. In haar schoot werd een nieuwe productiewijze en — zodoende — een nieuwe vorm van macht geboren, die de orde der standen kon aflossen. Het was de kapitalistische productiewijze, die het gebouw van de middeleeuwse maatschappij deed ineensstorten. In de steden waren deze nieuwe krachten gegroeid onder de dwang, hun afhankelijkheid van het platte land te breken. De macht van het feodalisme, berustende op het werk der lijfeigen boeren die zij beheerste, werd ondermijnd in een eeuwenlange worsteling, aan het einde waarvan haar ondergang stond. Maar toen de bastions van de middeleeuwse macht bezweken, toen was de macht van het kapitaal reeds zo krachtig, dat zij de opvolging aanvaardde kon. Het kapitaal was op weg naar de beheersing der maatschappij, niet alleen van haar middelen van productie, maar hierdoor ook van het denken.

Ook deze maatschappij, gelijk die der antieke slavenbezitters, gelijk die der feodale heren van de Middeleeuwen, berustte op de beheersing van de maatschappelijke meerderheid, van haar werkkraft en van de productiemiddelen door de bezittende minderheid. Macht was het middel van haar heerschappij, die macht, die door bezit en beschikkingsrecht verleend wordt, die macht waarvan vorm en inhoud door de warenproductie bepaald werden, gelijk in de middeleeuwen door de feodale productiewijze.

De zegetocht van het kapitaal om de gehele aardbol, de onderwerping van het „eigen” gebied en tenslotte van alle landen en continenten was opnieuw een triomf van de minderheid over de meerderheid. Hij maakte al het leven ondergeschikt aan de macht over de middelen van productie en over de arbeid. Alles, de mensen, hun vrijheid, hun kunnen en weten, hun gezondheid, werd aan de dwangwetten van de winst onderworpen. De productiekraft van de maatschappij bereikte een nooit verwacht hoogtepunt. Alle arbeid kreeg het karakter van maatschappelijke voortbrenging en bleef toch aan het ene doel ondergeschikt: winst, particuliere toe-

eigening van het maatschappelijk werkproduct. Tot de interne tegenstellingen tussen maatschappelijke productie in haar steeds geweldiger tempo en omvang, en de particuliere beschikking over het product begonnen, de spelregels van de kapitalistische productiewijze zelf buiten werking te stellen. Het geld, waarin de waarde van de productie gemeten wordt en dat tevens de circulatie mogelijk maakt en de winst, trophée van de uitbuiting, beginnen op de achtergrond te raken. Het punt is bereikt, waarop de omvang en de techniek van de productie, waarop het verzet van de bezitloze scheppers der rijkdom dreigen, de boeien der orde te verscheuren, waarop de t.a.v. hun leven en hun vrijheid bedrogen mensen een einde zullen maken aan de waanzinnige vernietiging.

De meerderheid wil de macht. Ze beleeft nu reeds, in deze orde, de vormen en techniek van een productie, die de mensen zouden kunnen dienen. Zij kent de omvang van een productie, die de honger stillen kan, zij kent haar berekening en verrekening, zij kent haar centrale leiding en haar centraal plan. En de arbeiders begrijpen — langzaam nog, maar ze begrijpen —, dat het van de mensen afhangt, berekening en verrekening op grond van maatschappelijke werktijd, centrale leiding en plan zelf over te nemen, de macht zelf uit te oefenen, in plaats van haar aan het kapitaal over te laten.

Slaven droomden van het „gouden tijdperk” zonder geweld en dwang. Hun opstanden konden evenmin als de revoltes van de lijfeigen boeren, de heersende macht omverwerpen, want zij beschikten over geen middel, om de maatschappelijke productie op een nieuwe grondslag over te nemen.

Het proletariaat, de mensen onzer dagen, kennen het geheim der macht. Ze behoeven niet meer slechts te dromen van eigen macht, zij kennen haar organisatie. Iedere vernietiging, waaraan ze arbeiden, iedere techniek, die zij bewegen, iedere rekening, die zij opstellen, is school voor eigen macht.

We moeten de mensen helpen, hun macht te begrijpen, wij, de communisten. Onze partij vindt hierin haar hoogste bestemming. Wij dromen niet, wij leren en weten en wij moeten helpen te leren en te begrijpen. Het „gouden tijdperk” zonder geweld, het tijdperk, waarin de arbeid de enige macht en de enige maatstaf is, het tijdperk van de communistische productie voor de behoeften kan beginnen, wanneer de mensen het begrijpen en het willen. Het „gouden tijdperk”, dat is het proletariaat aan de macht, het proletariaat dat — geschapen door het kapitalisme — ophoudt proletariaat te zijn in de maatschappij van het communisme.
